

Vid Sagadin
Oddaljeni bližnji pogled

Joanna Slawinska: ADAM, KJE SI?
Založba Mihelač, Ljubljana 1994

V zvezi s pričujočo prvo celovito interpretacijo celotnega Kocbekovega pesniškega opusa izpod peresa mlade poljske slavistke se postavljata vsaj dve vprašanji: prvo zadeva povečano zanimanje zlasti mlajše generacije za Kocbeka pesnika – njegovo "oživljanje" tako s pesniško kot tudi literarno-teoretsko produkcijo; drugo, metavprašanje, se dotika dosedanjega pomanjkanja celovite interpretacije Kocbekove poezije, pa čeprav si je že dodobra utrdila svoj prostor med vrhovi slovenske moderne lirike. S tem v zvezi je treba ugotoviti splošen manko tovrstnih interpretacij, ki bi poleg prevladujočega (primerjalno-) lingvističnega modela vsebovale tudi filozofsko-idejne (v širšem smislu: kot nazorske in mito-poetske) in bivanjske (biografske) dimenzije. Na prvo vprašanje, na katero posredno odgovarja avtorica sama, bomo skušali spregovoriti v nadaljevanju.

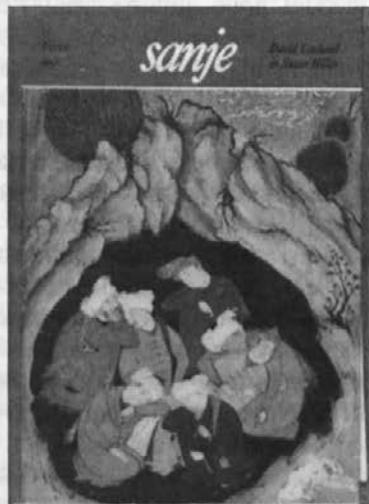
Interpretacija tako močne, vizionarske, že kar mitske osebnosti slovenske literature je težka in hkrati lahka naloga. Lažja, ker njegova neprestano avtoreflektirana poezija izhaja vedno iz neke točke znotraj sebe, tako da ustvarja svojo lastno zgodovino, z lastno mitologijo oziroma eshatologijo, ki se sklenc ravno pri svoji odpovedi – odrekanja besedi –, to ji da videz zaokroženosti in celovitosti. Težka zaradi pasti – iz dvoumja, paradoksa, kontradikcije, neulovljivosti, že skoraj mističnega izrazoslovja spletenih zank, v katere se lahko ujame vsak, še tako izkušen interpret. Joanna Slawinska, poljska slavistka, navdušenka za slovensko književnost, se je vsem tem pastem – kolikor se to seveda da – uspešno izogibala. Izhajajoč iz podmene o možnosti celovite interpretacije Kocbekovih pesniških "faz", je na podlagi t. i. teorije srečanja J. Tischlerja, sklicujoč se med

drugim tudi na filozofijo dialoga M. Buberja, argumentirajoč z obsežnim – avtorjevim in kritiškim – bibliografskim gradivom, zagovarjala tezo o dialogu kot temeljnem gibalbu Kocbekove pesniške kozmogonije. Prek posebne narave kocbekovskega dialoga, ki pomeni hkrati odprtost in sprtost, se soočamo s temeljnimi odnosi človeka v svetu, tj. s samim seboj, z bližnjikom (Kocbekov izraz za so-človeka) in z Bogom. Človek pa stopa v te odnose vedno in samo prek besede. Pesnikova pot je zatorej kozmogonija besede, ki skuša postati kozmologija (dobiti univerzalni pomen, zajeti celotno stvarstvo). Skupaj z avtorico ji sledimo po tej naporni in ne vedno jasno začrtani poti, od njenega nastanka iz "Zemlje" – njene prvinske skladnosti z naravo –, prek dionizične sprtosti s svetom v obliki kaotične igre elementov, njene težnje in padca ob poskusu, zajeti celoto stvarstva (transendentni nivo), do njenega apoliničnega vračanja nazaj v zemljo, v molk, v odsotnost besede smisla: "Zemlja je za Kocbeka začetek in konec (projekt in vsota) življenja in poezije, je najpomembnejše in najresničnejše SREČANJE, nemara srečanje, iz katerega se poraja občutek odgovornosti za besedo, spoštovanje do besede." (104) (Poudaril V. S.) S teorijo srečanja avtorica utemeljuje Kocbekovo iskanje transcendence v imanenci, torej med ljudmi v svetu, prek odnosa do "bližnjika": "Prodiranje do metafizične problematike SKOZI ZEMELJSKA SREČEVANJA je najgloblji smisel Kocbekove poezije ..." (37) (Poudaril V. S.) Kljub izraziti dvojni orientiranosti Kocbekove mito-poetike, ki ju lahko označimo kot zgodovinsko in transzgodovinsko območje pesnikove zaveze, avtorica vseskozi (v skladu z duhom naše dobe, upravičeno, čeprav nekoliko sporno) zagovarja pesnikovo metafizično naravnost (transhistorično perspektivo): "Vse, kar je umetniško – poetika, slog, konvencija – v njegovi poeziji služi in se podreja metafiziki in 'poetičnosti ...' ..." (114) Slawinska potemtakem temeljni Kocbekov izraz za umetnost, "poetičnost", ki je "zunaj literarne zgodovine, /z/unaj poetike" (114), enači z metafiziko, ko citira Kocbekovo definicijo "poetičnosti, ki sveti kot MAGIČNA SVETLOBA sredi sodobnega mraka in človeške nesreče." (Poudaril V. S.) Magična svetloba je nemara res metafizični izvor, vendar je ta transcendenca vedno usmerjena v imanenco bivanja, je, kot pravi Kocbek nekje drugje, "celostno darežljivo in odrešujoče doživljanja vsega, kar je." (Svoboda in nujnost, 1974, 222) Poetičnost mu je tudi "nezadržna in radostno sproščujoča se domišljajska IGRA z najrazličnejšimi prvinami usode." (Ibid., 223) (Poudaril V. S.) V tem kontekstu umetnost ne "odpoveduje kompetenci" totalnega odgovarjanja, kot se to zgodi z znanostjo, ampak je prej neuspešen poskus integracije "vsega, kar je", bivajočega kot bivajočega, ki se bitno raz-pira z medijem jezika.

Strinjamo se torej s trditvijo Slawinske o metafizičnosti Kocbekove poezije, vendar le v okviru bitno-zgodovinske perspektive, ki poteka v jasni biti ("kot magična svetloba"). Kocbek nekje celo pravi (parafraziram), da je eksistenca nujno pred esenco, da je torej fizis (v grškem pomenu bitnosti, bivajočnosti, biti bivajočega) nujno pred meta-tà-physike (transcendirajočo bitjo, tudi v teo-loškem pomenu te besede). Naslednja ključna poteza Kocbekove nazorske perspektive je njegov (metafizični) dvom o možnosti integracije celotnega sveta z besedo. Čeprav se avtorica tega neuspelega poskusa zaveda – in ga v zadnjem poglavju tudi zelo natančno opiše – pa spregleda, da je ravno ta metafizični dvom, ki ni samo dvom o moči besede smisla niti ne zgolj negativna teologija (nezmožnost artikulacije božjega), tista nevarna bližina a-teistične religije, ki ovija možnost odrešitve v tesnobno skrivnostnost, sokratski dvom o tistem onstran, leibnizovski "zakaj nekaj in ne raje nič": "Vse vemo in nič, v posesti resnice smo in vendar smo izgubljeni." (Svoboda in nujnost, 184) Joanna Slawinska v iskanju metafizičnosti pri Kocbeku, pa četudi z zemeljskim dialogom, preslabo poudari Kocbekov "nihilistični korak (...) /ki bo/ prisilil človeka, da se bo uvedel svojega lastnega bistva" (250). Enako pomembna kot nihilizem je pri Kocbeku tematika zla. Zlo ni samo tisto negativno, marveč je za človeka neizogibno in hkrati nujno, kajti: "Zlo bo postalo skrivnostnejše, (...) človek bo z njim razodel nove globine biti." (250) Temeljna Kocbekova težnja, prisotna v vsej njegovi poeziji, je preobrazba človeka na etični ravni: "Revolucija na višji ravni, relacijska preobrazba, ustvarjanje odnošajskega človeka." (252) Še višja, tj. religiozna dimenzija (dobivanje nove vednosti o resničnosti, iskanje božje transcendence kot bistva subjektivega samo-transcendiranja), ki pri Kocbeku še zdaleč ni tako razmaknjena, se osredotoča na bistveni pojem presežka, ki omogoča darežljivost. Ta je kot edina metafizična odprtost v višjo in izvirnejšo bit kot stalnemu pra-počelu "vsega, kar je", pri naši avtorici nezadostno eksplicirana. Vsega tega seveda nismo navedli, da bi skušali preseči ali popraviti nedvomno dobro zastavljeno in izvedeno celovito interpretacijo Slawinske, temveč sklicujoč se na uvodno trditev o pasteh idejnega horizonta, navzočega v Kocbekovih pesmih (podprtega z lastno esejistiko), opozarjamo na možnost temeljno različnih interpretacij, kar samo še povečuje vrednost Kocbekovega opusa in ga dela še bolj neulovljivega.

Poleg sklenjene interpretacije se Joanna Slawinska dotakne še revizije nekaterih literarnoteoretskih opredelitev Kocbekovega mesta v slovenski in svetovni književnosti. Potem ko točno ugotovi najpomembnejše slogovne lastnosti te poezije (refleksijskost, oksimoroničnost, t. i. prestop –

"intonacijska in pomenska razhajanja med skladenskim in verznim členjenjem"; 106), se osredotoči na slogovno-idejno opredelitev, zavrže nekaj površnih ali nevzdržnih ustaljenih literarnoteoretskih ocen (metafizični ali poduhovljeni realizem, novi realizem, neoekspresionizem, nova stvarnost in celo nadrealizem), da bi Kocbeka približala neosimbolizmu, češ da najbolj ustreza "zamegljenim področjem metafizike", ki jih je najti pri Kocbeku, pri tem pa poudari tudi skrbno izpostavljanje zvočnih učinkov verlainovske tradicije: "Njegov prosti verz tako kot pri Verlainu teži h glasbenemu oblikovanju izpovedi, k poudarjanju njenih zvočnih učinkov." (106) Predvsem pa je pomembno, da avtorica odpira pogled na Kocbekovo pesem "zunaj literarne zgodovine". Kajti: "(...) Kocbekova pesniška izpoved (...) /t/edaj ne zveni le kot avtointerpretacija lastne poezije, temveč tudi kot kriptointerpretacija sodobne poezije" ali kot "namern/a/ slogovn/a/ neubranost." (105)

SANJE

Delo iz zbirke VIZIJE z vidika filozofije, primerjalne mitologije in medicine obravnava pomene fenomena sanj v različnih zgodovinskih obdobjih.

M
MIHELAC